

Les Comarques Gironines

Aquesta setmana repassem els trets paisatgístics més singulars de les Comarques Gironines, una terra de mar i muntanya que ha inspirat molts dels nostres artistes.

Reportatge d'El Temps

RAQUEL REAL, ESCOLA UNIVERSITÀRIA ERAM

Perfils i fons escènics emblemàtics
L'àmbit territorial de les Comarques Gironines forma un territori de relleu complex on amb pocs quilòmetres es passa de cims pirinencs que s'acosten als 3.000 metres d'altitud a les cales i platges del litoral. Aquesta característica genera un escenari que en molts casos converteix les muntanyes en veritables telons de fons, elements permanents del paisatge visual, punts de referència i icones de l'imaginari paisatgístic gironí.

Entre els fons escènics emblemàtics destaquen el Far, les Alberes, la silueta de la muntanya del Mont, les muntanyes de Rocacorba i la silueta imponent del Puigsacalm o el perfil del Montgrí amb el seu castell. Hi ha perfils més modestos però igualment significatius com

és el cas de la silueta de les Gavarres, que tanca per llevant l'allargada plana de la Selva-Gironès o el vessant nord de les mateixes Gavarres, amb el santuari de la Mare de Déu dels Àngels. Els cims i les serres més altes del Pirineu Oriental resten parcialment innivades des del mes de novembre fins al mes de maig i consegüentment, la neu, esdevé un element d'identificació per part de la població i un indicador de l'evolució meteorològica.

Penya-segats

Els penya-segats constitueixen una de les principals singularitats geomorfològiques de l'àmbit territorial, sobretot de la Costa Brava. Els contrastos cromàtics entre els penya-segats, amb les pinedes i els tons blaus i verds del mar, formen part dels valors simbò-

lics i identitaris de la població. Així, els penya-segats han inspirat importants manifestacions artístiques, des de la pintura de Salvador Dalí fins a la prosa de Josep Pla.

La mateixa orografia dels penya-segats ha provocat que l'empremta humana sigui molt limitada en aquests terrenys, ja que no han tingut un ús agrícola i la pastura hi ha estat anecdòtica. Això explica que siguin uns dels espais costaners més ben conservats i un dels pocs llocs, probablement l'únic, amb un paisatge similar al de fa milers d'anys: els principals canvis que s'hi han produït han estat causats per la força del vent i l'aigua. S'hi ha establert una vegetació d'herbes i mates, progressivament més densa a major distància de la línia de costa, i no hi són rares les pinedes de pi blanc.

En llocs de molta exposició a la tramuntana, com al cap de Creus, la vegetació s'adapta i pren formes aerodinàmiques, sovint curioses.

tica de la comarca: la vall d'en Bas i la vall de Bianya, per on flueixen el Fluvià i la riera de Bianya, respectivament.

També trobem paisatges agroforestals, és a dir, aquells que combinen cultius i fragments forestals. L'explotació que històricament s'ha fet del territori ha format mosaics, on les clapes de bosc i els camps de conreu es distribueixen en el paisatge seguint la lògica que imposa la configuració física del terreny.

Patrons d'assentament i nuclis singulars

La construcció dels nuclis urbans ha tingut una influència determinant en la configuració del paisatge de l'àmbit territorial de la zona. Des del punt de vista estètic, és significativa l'existència de patrons d'assentaments urbans i de nuclis singulars resultat d'uns determinats processos històrics que encara es poden reconèixer en aquests nuclis.

Es poden definir sis patrons d'assentaments formats per estructures urbanes seqüencials identificables: els nuclis del litoral, que mantenen un cert caràcter mariner però que actualment es basen econòmicament en el turisme; els de l'Empordanet, que són petits, d'estructura compacta, situats habitualment en un turó i amb l'església com a edifici destacat; els dels Aspres, també petits, amb edificis pintats de tons ocres, amb el campanar com a element més destacat i imbricats en un entorn de caràcter agroforestal caracteritzat pels conreus de vinya i olivera; els de la plana de l'Empordà, situats a la plana i ben integrats en la matriu agrària circumdant; els dels terraprims, que són assentaments urbans de petita dimensió imbricats en un entorn agroforestal i disposats en una successió de turons i fondalades entre la plana de l'Empordà i el pla de l'Estany; i els de muntanya pirinenca, que són pobles que voregen o sobrepassen els 1.000 metres d'altitud i que descaquen per la seva estructura compacta, construcció de pedra, a mig vessant de muntanya, amb carrers irregulars i que tenen l'església com a edifici principal.

Paisatges agrícoles singulars

Aproximadament el 25% de l'àmbit territorial de les Comarques Gironines correspon a espais agrícoles, molts d'ells singulars. Així, trobem les closes —prats naturals utilitzats com a pastures i limitats per recs i estretes franges de vegetació arbòria— com les de la plana de l'Empordà i del Ter Vell. També són singulars els arrossars de Pals, Fortià, Sant Pere Pescador i Bellcaire d'Empordà, que tenen un elevat valor estètic per les variacions estacionals que presenten, amb períodes d'inundació on visualment dominen les làmines d'aigua, i els períodes de germinació i creixement de la planta, on ressalta el verd intens per sobre de l'aigua.

A la unitat de paisatge valls d'Olot hi ha dues valls àmplies amb sòls molt fèrtils que tenen una important funció per a la connectivitat ecològica i paisatgís-

La tramuntana

La tramuntana és un dels fenòmens meteorològics més singulars de l'àmbit territorial de les Comarques Gironines. És un vent fred, sec i fort provinent del nord que és particularment present a l'àrea de l'Empordà però també, encara que en una altra mesura, arriba als cims pirinencs, a les parts més altes de les valls de Camprodon i del Freser.

Aquest vent es manifesta principalment entre la tardor i la primavera i les ratxes intenses solen durar setmanes. Les ventades constants modelen el paisatge, a la primera línia de costa, a la plana i també als cims més alts. Així, la tramuntana afavoreix l'erosió dels sòls, ja que el vent s'endú milers de partícules de terra de camins i camps no protegits per la vegetació, i, al mateix temps, també erosiona les roques del litoral creant cavitats arrodonides per l'acció mecànica del vent que arriba carregat amb partícules d'aigua salada quan xoca contra les roques. La influència de la tramuntana sobre la vegetació també és notable. En llocs de molta exposició al vent, la vegetació s'adapta prenent formes aerodinàmiques, sovint curioses.

Al llarg de la història, les societats que han conviscut amb la força de la tramuntana han buscat sistemes per protegir-se dels seus efectes negatius. Així, per exemple, a la zona del cap de Creus hi ha cabanes de pedra seca construïdes amb l'objectiu d'aixoplugar els pastors del fort vent. A la plana, un dels elements més característics dels paisatges rurals són les fileres arbrades o paravents, formats bàsicament per xiprers que protegeixen la banda nord dels camps de conreu.

Zones humides

Les Comarques Gironines tenen una de les concentracions de zones humides més importants del país. El Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà és un referent internacional tant per la lluita per la conservació d'aquest paisatge com per la seva gestió posterior, mentre que l'estany de Banyoles és un element absolutament identitari per a una comarca que

L'estany de Banyoles (dalt) és un element absolutament identitari per a una comarca que n'assumeix el nom. Des del far de Sant Sebastià (baix) s'observa el contrast cromàtic de penya-segats i roques amb la vegetació de matollars i pinedes de pi blanc i les diverses tonalitats del mar.

n'assumeix el nom. També cal destacar altres paisatges com l'estany de Sils, un exemple de la recuperació d'espais que al llarg de la història s'havien dessecat.

La qualitat visual d'aquests paisatges és influïda per la làmina d'aigua però també per la vegetació, els sòls, la fauna i els aprofitaments humans que s'han organitzat al seu voltant com ara miradors, àrees de descans, recs i canals de desguàs, camps cultivats, closes o cases de pescadors. Tanmateix, la percepció i valoració social d'aquests paisatges no sempre ha estat bona sinó que ha anat del rebuig d'èpoques precedents a l'apreciació actual.

Paisatges volcànics

Els paisatges volcànics d'aquest àmbit territorial són una singularitat a Catalunya. El cas més paradigmàtic és el de la zona volcànica de la Garrotxa, a la unitat valls d'Olot, considerat el paisatge d'aquesta tipologia més important de la península Ibèrica. Tanmateix, també hi ha mostres de paisatges volcànics repartits per altres unitats de les Comarques Gironines, especialment a la plana de la Selva i Rocacorba.

La gran disponibilitat de material volcànic de formes, mides i textures diferents a la zona volcànica de la Garrotxa n'ha afavorit l'ús en l'arquitectura tra-

dicional de la zona. Durant segles s'ha utilitzat per construir des de murs i cabanes de pedra seca fins a cases de pagès, fàbriques o esglésies. N'hi ha molts exemples, de construccions realitzades amb aquests materials, però destaca el poble de Santa Pau pel gran nombre d'edificis elaborats amb aquesta pedra de color negre o gris.

Els valors ecològics i geològics de la zona volcànica de la Garrotxa van afavorir que l'any 1982 la Generalitat de Catalunya la declarés un dels primers parcs naturals del país.

Paisatges d'alta muntanya pirinenca

Els paisatges d'alta muntanya pirinenca ocupen una superfície limitada en el conjunt del territori ja que es localitzen a l'extrem nord del Ripollès. Tanmateix, la seva especificitat respecte de la resta de paisatges de la demarcació, el fet d'haver servit d'inspiració literària a grans escriptors i d'haver esdevingut un important pol d'atracció turística i de pràctica d'esports de muntanya, els converteix en singulars no només en l'àmbit de les Comarques Gironines sinó del conjunt del país.

Els denominats Pirineus Orientals s'inicien a la Cerdanya i acaben al mar Mediterrani, al cap de Creus. Al Ripollès formen un conjunt força homogeni amb cims que oscil·len entre els 2.500 i els 2.900 metres, un sector delimitat a l'oest per la collada de Toses, pas natural cap a la Cerdanya, i a l'est pel coll d'Ares, frontera estatal i lloc de pas cap al Vallespir. En aquest tram destaca el Puigmal, a la vall de Ribes, que amb 2.910 metres és la muntanya més alta de l'àmbit territorial de les Comarques Gironines.

Bosc singulars i masses forestals

El paisatge vegetal de l'àmbit territorial de les Comarques Gironines és molt divers. Hi ha grans masses forestals —especialment destacables les de Cadiretes i Gavarres, les Guilleries i l'alta Garrotxa i el Ripollès—, però també boscos de mides molt més reduïdes i igualment singulars com la fageda d'en Jordà i les rouredes de roure pènel a la Garrotxa. A més, cal tenir en compte la sureda com un dels elements forestals més singulars —i generador d'una indústria i identitat al seu entorn— respecte del conjunt del país.

